

Nr 2

Av herr **Hjorth m. fl.**, om avskaffande av adelsväsendet.

(Lika lydande med motion nr 4 i Andra kammaren)

Adelsväsendet i Sverige är en kvarleva från det gamla privilegierade ståndssamhället. Det anses ha konstituerats genom den ryktbara Alsnö stadga från omkring 1279. Adeln är det stånd som ursprungligen framför andra ägnade sig åt politiska och militära värv. De som gjorde viss krigstjänst åtnjöt skattefrihet, och undan för undan skaffade de sig flera andra förmåner. De ägde enligt Nordisk familjebok rätt att uppbära böter på sina gods, uteslutande jakträtt osv. Enligt 1569 års privilegier fick en adelsman ej oförvunnen fängslas, ej heller dömas av andra än sina likar. Genom Gustav II Adolfs privilegier av år 1617 fick adeln stora företrädesrättigheter, uteslutande rätt till högre ämbeten, utsträckt frihet från skatter osv. Under drottning Kristinas tid mer än tredubblades antalet adliga ätter, men Karl XI genomdrev en reduktion som berövade adeln dess jordbesittningar, varefter den blev ett rent byråkratiskt stånd. Socialt tryggades ståndets ställning genom nya adelsprivilegier under 1700-talet. Med 1866 års representationsreform förlorade adeln sin politiska ställning som riksstånd och därmed sitt stora inflytande och har numera ej längre några förmåner av reell innebörd.

Adeln är nu endast en opolitisk korporation, representerad av adelsmötet. Dess ärfylliga privilegier som konstitueras i riddarhusordningen hör dock inte hemma i ett modernt samhälle med demokratiska principer. Trots att det nu är över 100 år sedan tvåkammerssystemet infördes, har vi kvar i våra grundlagar bestämmelser hemmahörande i det gamla feodalsamhället, vilka ger adelskapet karaktär av offentligrättslig korporation. I regeringsformens § 37 står det alltjämt att »Konungen äger att i adeligt stånd upphöja män, som, genom trohet, tapperhet och dygd, lärdom och nitiska tjänster, gjort sig av Konungen och riket synnerligen förtjänste. Konungen må jämväl såsom belöning för stora och utmärkta förtjänster, tilldela adelsmän friherrelig och friherrar grevlig värdighet. Ej må adelskap, eller friherrelig eller grevlig värdighet, som hädanefter förlänas, tillfalla flera, än den, vilken adlad eller upphöjd blivit och, efter hans död, i rätt nedstigande led efter led, hans äldste manlige bröstarvinge av äldsta grenen, samt, efter dennas utgång stamfaderens närmaste manlige avkomling, av då levande äldsta släktgren,» och så vidare.

I det andra momentet av samma paragraf talas om att »Riddarhusordningen, som fastställdes av Konungen samt ridderskapet och adeln gemensamt, bestämmer

huru ridderskapet och adeln må sammanträda för att om sina gemensamma angelägenheter besluta». Genom denna bestämmelse ges adeln fortfarande dess karaktär av offentligrättslig korporation.

Rätten att adla har inte Konungen utnyttjat sedan 1902. Adelstitlar begagnas dock i officiella sammanhang, t. ex. i Statskalendern. I § 114 i regeringsformen omnämnes också adelsväsendet. »De forna riksståndens privilegier, förmåner, rättigheter och friheter skola, där de ej ägt oskiljaktigt sammanhang med den stånden förut tillkommande representationsrätt, och således med denna upphört, fortfarande gälla. Ej må ändring eller upphävande därav ske, utan genom Konungens och riksdagens sammanstående beslut och med bifall om frågan rör ridderskapet och adelns eller prästerskapets privilegier, förmåner, rättigheter och friheter, i förra fallet av ridderskapet och adeln samt i det senare fallet av allmänt kyrkomöte.» Av den citerade paragrafen framgår alltså att adeln har vetorätt anno 1969 mot en ändring av denna bestämmelse i grundlagen.

Det finns nu 584 adliga ätter, 45 grevliga, 120 friherrliga och 421 ätter där medlemmarna inte ärver någon titel. De samlas vart tredje år till adelsmöte i Riddarhuset, och det sätt som tillämpas när dessa möten fattar sina beslut strider helt mot de demokratiska principer som annars i samhällslivet brukar tillämpas när det gäller beslutsfattande. Ej heller synes det finnas någon möjlighet att avsäga sig adelskapet. Man förvaltar både Riddarhuset och dess fonder på 55—60 miljoner kronor. Varje år utbetalas 1,5 miljon kronor i stipendier, givetvis endast till adelsmän. Vissa adelsfröknar som lyckats förbli ogifta till 60 års ålder får t. ex. därefter 300 kronor årligen till sin död. Annars är kvinnorna helt portförbjudna inom detta s. k. vördnadsfulla men knappast tidsenliga skrå. En annan fond, Sassiska fonden, gynnar ättlingar till de adelsmän som vid ståndsriksdagen 1865 motsatte sig representationsreformen. 20 ättlingar till dem som den gången röstade emot får 100 kronor varje år.

Till 1968 års adelsmöte förelåg en motion av byråchef Erland Hofsten som ville upphäva adelskapet i Sverige. Motionen avslogs av adelsmötet utan sedvanlig remiss till utskottet med 54 röster mot 40. De senare rösterna avgavs för ett yrkande om att motionen skulle remitteras till utskottet. Något yrkande om bifall till motionen förelåg ej och kunde ej heller enligt den ålderdomliga riddarhusordningen framställas innan motionen utskottsbehandlats.

Författningsutredningen diskuterade i sitt betänkande ett upphävande av gällande ståndsprivilegier men avstod från att fullfölja denna tanke. Vi får om knappt två år en ny modern författning med en kammare. Det hade varit ett passande tillfälle att samtidigt modernisera regeringsformen och borttaga det urgamla skyddet av adeln i grundlagen. I flera andra länder har formerna för adelskap avskaffats. Även i vårt land med grundmurade demokratiska principer borde nu tiden vara inne för att ta bort de sista resterna av det forna ståndssamhället och Riddarhuset lämpligen överlämnas till staten.

Med stöd av det anförda hemställes,
att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning om adelsskapets upphävande.

Stockholm den 13 januari 1969

Nils Hjorth (s)

Paul Jansson (s)

Gunnar Rönberg (s)

Helge Karlsson (s)

Kaj Björk (s)
